

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1, 2. Προϊστορικοί οικισμοί Σταυρούπολης.

Οι προϊστορικοί οικισμοί που εντοπίστηκαν στη Θεσσαλονίκη βρίσκονται έξω από την κατοικημένη, σ' όλες τις εποχές, πόλη, δηλαδή έξω από τό χώρο που ορίζουν τα βυζαντινά τείχη. Παρόλη τη διαρκή αναμόχλευση των χωμάτων, ή πιθανότητα να βρεθεί προϊστορική θέση και μέσα στην πόλη δεν πρέπει θέβαια να αποκλεισθεί.

Η κατοίκηση, στά προϊστορικά χρόνια, της περιοχής ήταν συνεχής. Από γεωμορφολογική άποψη και από την άποψη της πανίδας και της χλωρίδας θα μπορούσαμε να φανταστούμε τόν χώρο αυτό, ανατολικά και βόρεια τουλάχιστο, σαν μιά σημερινή παραλία της δυτικής Χαλκιδικής. Μέ συστάδες από πεύκα κατά διαστήματα, μικρές πεδινές ή θαμνώδεις έκτασεις και δάση ολόκληρα στίς γύρω όρεινές και ήμιορεινές ζώνες. Δυτικά, πρós τίς έκβολές του Άξιου και του Γαλλικού, τό περιβάλλον αλλάζει. Η έκταση είναι αποκλειστικά πεδινή, ενώ ή δράση τών ποταμών έχει περιορίσει κατά τή διάρκεια τών αιώων τά όρια του Θερμαϊκού κόλπου. Χωρίς τήν διενέργεια συστηματικών άνασκαφών, χωρίς γεωραχαιολογικές αναλύσεις και παλυνολογικές έρευνες, περισσότερα για τά θέματα αυτά δέν είναι δυνατό να ειπωθούν.

Δημήτριος Γραμμένος

Αρχαιολόγος

Επίσης είναι πολύ πιθανό ότι μία σύγχρονη άνασκαφή σε μία από τις θέσεις που συναποτελούσαν, κατά την άποψη του Ρωμαιοί, την αρχαία Θέρμη, σε συνδυασμό με τα δεδομένα του ίδιου και του Rey παλιότερα (βλ. παρακάτω) από το Καραμπουρνάκι (βλ. πρόσφατα Ν. Μουτσόπουλου, Θεσσαλονίκη 1900 - 1917, 225, ύψος. 14 και 2) και με τα δεδομένα που προέκυψαν κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, θά ρίξει περισσότερο φώς στο κενό που υπάρχει στην ιστορία της περιοχής της πόλης από τα τέλη της πρώιμης εποχής του σιδήρου μέχρι την εποχή που ο Κάσσανδρος συνοίκησε τη Θεσσαλονίκη. Αναφέραμε προηγουμένως τον Rey. Ήταν ο πρώτος μελετητής της προϊστορίας της ευρύτερης περιοχής της Θεσσαλονίκης. Μειτείχε στο γαλλικό έκστρατευτικό σώμα στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο και το έργο του, που παραμένει πάντα επίκαιρο, είναι δημοσιευμένο στο περιοδικό της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Ελλάδα (είκ. 5).

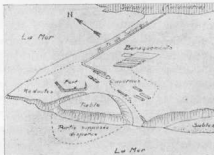
Οι άνασκαφές σε οικισμούς της Μακεδονίας, ακολούθησαν, σε γενικές γραμμές, την ίδια πορεία με τις άλλες βαλκανικές χώρες (προπολεμικά κυρίως), και τις χώρες της Έγγυς και Μέσης Ανατολής: Οι άνασκαφές έγιναν από ξένες αρχαιολογικές σχολές και άποστολές. Ο βασικότερος, και για τις μέρες μας, έρευνητής της μακεδονικής προϊστορίας, είναι ο Άγγλος αρχαιολόγος Heurtley, που έκανε πολλές άνασκαφές ή δοκιμαστικές τομές σε προϊστορικούς οικισμούς της Δυτικής και Κεντρικής Μακεδονίας κατά το Μεσοπόλεμο και τα συμπεράσματα της έρευνάς του τα συγκέντρωσε στο κλασικό του βιβλίο Prehistoric Macedonia, Cambridge 1939.

Δέν θά αναφέρουμε εδώ τις άλλες άνασκαφές που έγιναν, παρά μόνο τις πιο σύγχρονες και ολοκληρωμένες αυτές που έκαναν ή Γερμανική και ή Άγγλική Αρχαιολογική Σχολή στην ευρύτερη περιοχή της Θεσσαλονίκης: Στόν προϊστορικό οικισμό του Καστανά, στις όχθες του Άξιού, νότια από το Κιλκίς ή πρώτη (καθ. Hānsel, Βερολίνο) και στόν προϊστορικό οικισμό της Άσπρου, κοντά στο Λαγκαδά ή δεύτερη (καθ. Wardle, Birmingham).

Στό σημείο αυτό ίσως ή άναγνώστης έκφράσει την έξηξ εύλογη άπορία: Καλά όλα αυτά: και ή έλληνική πλευ-

3. Προϊστορικός οικισμός Λεμπέτ.

4. Προϊστορικός οικισμός στο Μικρό Καραμπουρνάκι (άπό τό βιβλίο του Rey).

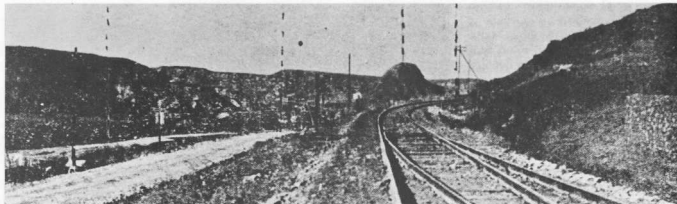
5. Ο στρατηγός Σαράγι κατά τη διάρκεια των γαλλικών άνασκαφών (άπό τό βιβλίο του Rey).

6. Προϊστορικός οικισμός στο Μικρό Καραμπουρνάκι (άπό τό βιβλίο του Rey).

7. Ο προϊστορικός οικισμός Βαρδάρφτσα - Άξιοχωρι (άπό τό βιβλίο του Rey).

8. Ο προϊστορικός οικισμός Νάρετς - Φιλαδελφιάνα (από το θιβίλο του Rey).

ρά, ή 'Αρχαιολογική Ύψρησία: Η αλήθεια είναι ότι και από την ελληνική πλευρά (Ύψηρησία, 'Αρχαιολογικό Τμήμα της Φιλοσοφικής Σχολής του 'Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), έχει γίνει αρκετή δουλειά: 'Ανασκαφή στο νεκροταφείο της εποχής του σιδήρου στη Βεργίνα (καθ. 'Ανδρόνικος), στον νεολιθικό - εποχής χαλκού οικισμό στην Παραδημή της Κομοτηνής (καθ. Μπακαλάκης), στον οικισμό εποχής χαλκού στην 'Αγγίστα Σερωών και στον προϊστορικό οικισμό - νεκροταφείο εποχής σιδήρου στο Καστρί Θεολόγου Θάσου (έφορος Χάιδω Κουκουλή - Χρυσανθάκη) κ.λ. 'Εκείνο όμως που πραγματικά αποτελεί μεγάλο κενό, είναι η έλλειψη επιστημονικής παράδοσης στον τομέα της προϊστορικής έρευνας, η έλλειψη σε πανεπιστημιακό επίπεδο της γνώσης της σύγχρονης αρχαιολογικής θεωρίας, μεθόδου και πρακτικής και η άγνοια ή η έλλειψη συντονισμού των διαθέσιμων στην 'Ελλάδα ειδικώσεων των φυσικών επιστημών, ή συνεργασία των οποίων είναι αυτονόητη και επιτακτική. 'Από τις φωτογραφίες βλέπουμε (βλ. εικ. 7 και 8), ότι ουσιαστικά, όπως

και στη Θεσσαλία ή, για να ακριβολογήσουμε, σ' όλα τα Βαλκανικά στητήν 'Εγγύς και Μέση 'Ανατολή, οι οικισμοί έχουν σχήματα ομαλών ή απότομων γήλοφων. Τα σχήματα αυτά έγιναν από τα υπόλοιπα της κατοίκησης, που συνεχίστηκε για χιλιαετίες ολόκληρες πολλές φορές στον ίδιο χώρο, σε συνδυασμό με το ύπεδαφος του οικισμού, το είδος των έρειπίων του και το είδος της διάθρωσης - επίχωσης μετά την εγκατάλειψή του. Στην εποχή του χαλκού π.χ. κατασκευάζαν, όπως αποδείχθηκε τουλάχιστο στην 'Ασπρο, άπανατώ άναλήμματα για τη δημιουργία χώρου για τη κατασκευή σπιτιών. Μετά από ένα ύψος τουλάχιστον 14 μ. για την 'Ασπρο, ο χώρος μειωνόταν στο ελάχιστο, με αποτέλεσμα την εγκατάλειψή του οικισμού. Μετά την εγκατάλειψή του, ο οικισμός, εξαιτίας κυρίως αυτών των άναλημάτων, παίρνει τό σχήμα της απότομης τούμπας. Οι νεολιθικές θέσεις, σε γενικές γραμμές, είναι κατά πολύ ομαλότερες. 'Η διαφορά όφειλεται, κατά ένα μεγάλο μέρος, στην έλλειψη των άναλημάτων, την έλλειψη, θά μπορούσε να πει κανείς, μιάς πρόνοιας για όχρωση.

Prehistoric Settlements in Thessaloniki

The older settlement is that of Stavroupolis and has presented finds of the neolithic period while other settlements are of the bronze and iron age. The settlement of Mikro Karabournou mainly belongs to historic times. We can presume that the area occupied today by Thessaloniki and its suburbs, the present coast of Chalkidiki, was uninhabited in the prehistoric period.

A systematic excavation in one of the locations that once formed, according to Romaios, ancient Themi would throw light to the «dark» interval of the city's history, that is, between the age of iron and the time of Kassandros.

The settlements of Macedonia, in general, were in the past the object of study of the English and French Archaeological Schools. The recent prehistoric excavations in the area of Thessaloniki is carried out by the German and English Archaeological School, respectively in Kastanas and Assiroy, settlements of the bronze age. The settlements have the formation of a steep or smooth hill as noted also in the Balkans and in the Near and Far East. This form was created by the residues of a permanent and continuous residence in combination with various geological factors throughout many centuries or even milleniums.

Κατάλογος των οικισμών

- 1. Οικισμός Σταυρούπολης.** Ο παλιότερος από τους οικισμούς της Θεσσαλονίκης έχει έντοποθει στον συνοικισμό της Σταυρούπολης, κοντά στο εργοστάσιο ΑΓΝΟ (εικ. 1 και 2). 'Εκτείνεται από χώρο μάς αδιαμόρφωτης πλατείας. Στην επιφάνεια του υπάρχει σύγχρονη επίχωση, γεγονός που δεν επέτρεπε την περισυλλογή επιφανειακής κεραμικής: έντοποθηκε κατά τη διάνοση χαντακιού για την τοποθέτηση οαλών υδρευσεως, ύστερα μάστα από την άνερευση στο ίδιο χαντάκι ενός τάφου του τέλους του 4ου αι. π.Χ. με έξαιρετικά πλούσια εύρηματα που έκτιθενται τώρα στη νέα πτέρυγα του Μουσείου Θεσσαλονίκης. Στόν οικισμό δεν έγινε άνασκαφή ούτε στρωματογραφικές παρατηρήσεις στις παρειές του χαντακιού: περισυλλέχθηκε απλά κεραμική. Μέ βάση λοιπόν την κεραμική, ο οικισμός χρονολογείται στη νεότερη νεολιθική περίοδο, άς πούμε 3500 ως 2.800 π.Χ.
- 2. Οικισμός 'Ανω Τούμπας** (γνωστός με τα όνόματα Τούμπα, ή Τούμπα Καλαμαριάς, ή Τούμπα 'Εμπερικού). 'Αναφέρεται στη θιβλιογραφία ήδη από τό 1899. 'Εχουν γίνει μικρές άνασκαφικές τομές κατά τό Μεσοπέλαιο και άγρότερα. Τα άκρα του έχουν καταληφθεί από σύγχρονης οικοδομής. 'Αντιπροσωπεύεται ή εποχή του χαλκού και ή εποχή του σιδήρου.
- 3. Οικισμός Λεμπέτ.** Βρίσκεται στον συνοικισμό 'Ευκάρια, δεξιά από τό δρόμο Θεσσαλονίκης - Δερβενίου (εικ. 3). Τα άκρα του έχουν καταληφθεί από οικοδομής και στην κορυφή του έχει γίνει υδραγωγείο. 'Αντιπροσωπεύεται ή εποχή του χαλκού.
- 4. Οικισμός στόν συνοικισμό Πυλαίας.** 'Αντιπροσωπεύεται ή νεότερη νεολιθική (.), ή ύστερη εποχή του χαλκού και ή εποχή του σιδήρου (.).
- 5. Οικισμός Μικρό Καραμπούρο.** Βρίσκεται στό συνοικισμό Καλαμαριάς, πλάι στη θάλασσα. 'Αντιπροσωπεύεται ή εποχή του σιδήρου και άλλες νεότερες εποχές (εικ. 4 και 6).